

Undersøgelser over Vestgrønlands rensdyr

af H. Strandgaard

Fouragering på nedslidt rensdyrlav-område.

Fot.: Henning Thing. Qingua, 15. april 1978.

Rensdyrundersøgelserne i Vestgrønland har nu løbet siden 1977. Alle hidtil indsamlede materialer har kun bekræftet den opfattelse, vi allerede tidligere gav udtryk for, nemlig at hovedproblemet skyldes overgræsning forårsaget af den meget store bestand omkring 1970.

Svingninger i bestandens størrelse

Men lad os lige ridse det historiske forløb i rensdyrbestanden op. Hittidige materialer og skriftlige vidnesbyrd synes at vise, at der gennem tiderne har været meget store svingninger i bestandens stør-

relse. Den enkelte periode er ca. 60 år, og inden for dette tidsrum er der først en meget lang periode meget få rensdyr. Herefter begynder bestanden at vokse for så at være meget talstærk gennem et kortere åremål, der atter følges af et sammenbrud i bestanden. Dette synes også at gøre sig gældende i den nutidige situation. I de første årtier af dette århundrede var rensdyrene talrige, men i løbet af en forholdsvis kort årrække gik bestanden stærkt tilbage.

Herefter var der i tiden helt frem til 1950'erne en periode, hvor rensdyrjag-

ten næsten ophørte. Men frem gennem 1950'erne og navnlig i 1960'erne begyndte dyrene at formere sig kraftigt, så kraftigt, at vi regner med, at der alene i området mellem Nordre Strømfjord og Frederikshåb Isblink har været en bestand på måske 100.000 omkring 1970. Efterhånden som rensdyrene blev mere og mere almindelige, genopstod traditionerne for rensdyrjagt ganske naturligt, og forsyningen af kød fra rensdyr kom til at spille en ikke uvæsentlig rolle i den vestgrønlandske husholdning.

Overbefolkning af rensdyr

Men allerede fra 1973 og 1974 begyndte der fra rensdyrjægerne navnlig fra Holsteinsborg distrikt at indløbe meldinger om, at de fandt stadig flere selvdøde dyr i områderne, og at de dyr, der blev nedlagt under jagten var i dårligere foderstand end tidligere. Dette er siden blevet endnu mere udtalt, samtidig med at der er sket en stærk tilbagegang i antallet af dyr inden for dette område. Hele dette forløb er i nøje overensstemmelse med de muligheder, dyrene har haft for at finde føde i de forskellige tidsperioder. Når bestanden i 50'erne og 60'erne kunne vokse så kraftigt, skyldes dette primært, at der i den forudgående periode, hvor der næsten ingen rensdyr fandtes, blev opbygget et vældigt godt fødegrundlag. Men efterhånden som der blev flere dyr, kunne planteproduktionen ikke holde trit med det, dyrene åd. De mange dyr omkring 1970 har simpelthen ædt sig fra hus og hjem. Og når der er mindre mad, bliver dyrenes kondition dårligere, og dødeligheden øges med det

resultat til følge, at der i løbet af få år sker en drastisk nedgang i bestandens størrelse.

Men forløbet i denne udvikling har ikke helt samme tidsforløb inden for de enkelte områder.

Holsteinsborgområdet

Ved flytællinger, der blev gennemført i marts-april 1978, kunne bestanden inden for området mellem Sukkertoppen Isblink og Nordre Strømfjord opgøres til ca. 12.000 dyr (fig 1).

Dette er færre end året før og meget langt under, hvad der som sagt fandtes omkring 1970. I dette områdes nordligste del var dyrene jævnt fordelt, når der ses bort fra de mest kystnære og højestliggende områder, hvor der næsten ikke forekom dyr. Modsætningvis fandtes dyrene i den centrale del af området noget mere samlet end i 1977. Dette skyldes antagelig dels den større snemængde i 1978, dels at området er så overgræsset, at der kun findes vinterføde i de mere kystnære dele. I områdets sydlige del fandtes dyrene atter relativt jævnt fordelt over området. Men generelt optræder dyrene i hele området i små flokke. En rensdyrforsker fra Alaska, der gennem et år har arbejdet inden for rensdyrundersøgelsernes rammer specielt med undersøgelser over flokstrukturer og aktivitetsmønstre, peger da også i sin rapport på, at dyrene udviser en adfærd, der klart viser i retning af, at fødemulighederne er utilstrækkelige.

Den tid, dyrene bruger til fødeoptagelse, steg vinteren igennem, og i de kystnære områder, hvor forholdene var

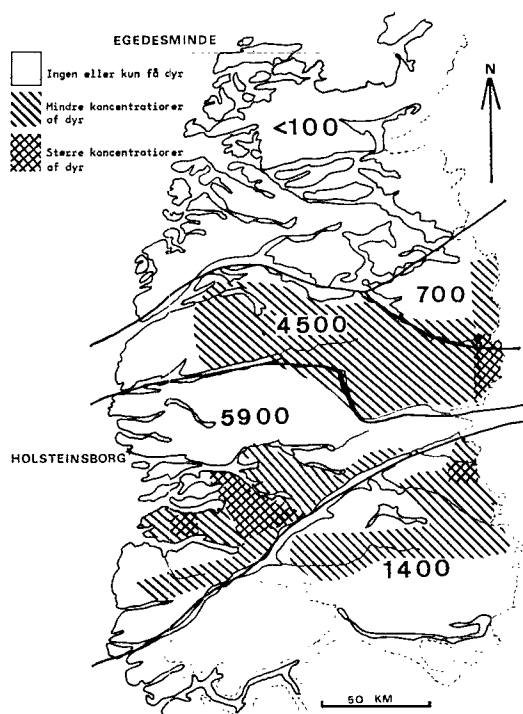

Fig. 1. Optælling af rendyr i området nord for Sukkertoppen Isblink, foråret 1978.

mest udtalte, anvendte dyrene helt klart så mange kræfter på fødeoptagelse, at de anvendte mere energi på at findemad, end de fik tilført gennem den optagne føde.

I rendyrbestande, der lever under gode forhold, tilbringer dyrene en ganske betragtelig del af tiden med at hvile og tygge drøv, men tvinges de til at bruge for megen tid og kræfter på at finde føde nok, og er denne af utilstrækkelig kvalitet, vil resultatet blive afmagring og til sidst sultedøden. Et betydeligt antal dyr døde da også i senvinteren 1978, og de, der klarede sig igen om foråret, var ekstremt afmagrede. Da dyrene i maj

1978 vendte tilbage til kælvningsområderne var de fleste bogstavelig talt en skindsæk med knogler og ikke meget andet. Dette til trods var flertallet af simler drægtige, og antallet af kalve, der overlevede den første måned var så højt som 50 kalve pr. 100 simler.

Forholdene i kælvningsområderne

I områderne nord for Søndre Strømfjord finder kælvningen sted i første halvdel af juni. Lige efter at kalvene er født, er der omkring 70 kalve pr. 100 simler. Dette svarer til formeringen i de bedste rendyrområder andre steder i verden, men et par måneder efter ser forholdene ganske anderledes ud. Inden for kælvningsområdet lever dyrene i vid udstrækning på flade græssletter, der gnaves helt i bund. På sådanne områder, der græsses intensivt over en længere periode, bliver der naturligt også en ophobning af gødning og dermed gode muligheder for overførsel af smitte og parasitter fra et dyr til et andet. Sygdom har da også hærget drabeligt blandt kalvene. Colibakterier forårsager diarree, afmagring og sammen med ledbetændelse fører det til dyrets død, således at der senere på sommeren kun er 25 kalve pr. 100 simler. Sygdomsudbrud af denne art er utvivlsomt et af naturens midler til at bringe en for stor bestand ned.

Dyrenes vanskeligheder forøges yderligere af insektplage på sommergræssangene. Navnlig hud- og svelgbremser bevirker, at dyrene ofte forstyrres, så de må løbe omkring i stedet for at kunne bruge tiden til fouragering. Dette gør det vanskeligt for dem at få opbygget de

Fot.: Henning Thing, Qingua, 15. april 1978.

Kalv død af sult.

Særfartøq Dalen, 28. februar 1978.

fedtreserver, der er nødvendige for at klare vinteren.

Bestandstørrelse set i relation til fødemulighed

Men at antallet af dyr nu i mange dele af områderne nord for Sukkertoppen Isblink er blevet så reduceret, at der er en god sommergræsning, er kun begyndelsen til en løsning af problemerne. Vinterføden er fremdeles utilstrækkelig, og det må forventes, at dyrene i de kommende år kun vil komme gennem vinteren med besvær. Men selvfølgelig har dyr, der begynder vinteren i rimelig næringstilstand, større chancer end dyr, der allerede fra starten er i dårlig kondition.

Det er på denne baggrund, at vi finder det påkrævet i de nærmeste år at holde bestanden på et lille antal dyr. En samlet bestand for hele området mellem Sukkertoppen og Ndr. Strømfjord på et antal af ikke over 5-10.000 dyr i forårsbestanden vil være en forudsætning

for hurtigt at genoprette området som en god rensdyrbiotop. Men hvad er hurtigt i denne forbindelse? Kan antallet af dyr holdes på den nævnte størrelse er sommerforholdene allerede gode, medens det vil tage adskillige år at genopbygge fødegrundlaget i vinterområderne. Over store områder findes lav i dag kun som helt små ofte løse dele, der er mindre end en centimeter, og først når der atter forekommer lav i større mængde, vil vinterføden atter være i orden.

Jagtens betydning

For at opnå dette er det en absolut nødvendighed, at antallet af dyr i de nærmeste år holdes nede, og dette kan kun opnås gennem jagt. Er jagten utilstrækkelig, må det frygtes, at den gode sommerføde vil bevirke, at der hvert efterår går så mange dyr ind i vinterbestanden, at plantesamfundene ikke får mulighed for at blive reetablerede, før en katastrofe, f.eks. en særlig hård vinter, har bragt bestanden helt i bund, og i så fald vil det vare meget længe, før der atter kan opbygges en rimelig bestand. Får tingene lov til at passe sig selv, vil der, lige til en katastrofenvinter indtræffer, være lige akkurat for mange dyr til, at biotopen kan genopbygges.

Der er således tale om en meget fin balance. Holdes antallet af dyr ikke nede, vil fødeforholdene ikke bedres, og bringes bestanden for langt ned, vil det vare for længe at opbygge den igen. Og samtidig må det erindres, at forsyningen af rensdyrkød spiller en stor rolle for vide kredse af den grønlandske befolkning.

En forårsbestand på 5-10.000 dyr vil gode år kunne bevirke en efterårsbestand

Simle og kalv. Kalven har diaré og ledbetændelse.

Fot.: Henning Thing, Søndre Strømfjord, 29. juni 1977.

på 6–12.000 dyr, altså en tilvækst på mellem 1.500 og 3.000 dyr. Det er her en absolut betingelse, at der nedlægges lige så mange, som der er tilgået bestanden gennem formeringen. Hidtil er jagten foregået dels som en efterårsjagt i tiden fra 1. august – 30 september, dels som en vinterjagt på bukke fra 1. februar – 15. marts. Selv om vinterjagten således kun må omfatte handyr, er det i den forbindelse almindeligt kendt, at der i praksis også nedlægges mange simler under vinterjagten.

Efterårsjagt – vinterjagt

Det væsentligste spørgsmål om efterårsjagt contra vinterjagt er, at det biologisk set er forkert at vente til om vinteren med at nedlægge en væsentlig del af udbyttet. Selv om der kan fremføres en lang række praktiske og jagttekniske grunde til vinterjagt, berører det ikke det væsentligste i den øjeblikkelige situation.

Om efteråret kan dyret finde føde med baggrund i den allerede forbedrede sommersituation, men venter man med at tage en del af dyrene til om vinteren, vil disse dyr tære på vinterføden og dermed bevirke, at det i praksis vil være uendeligt længe at forbedre forholdene.

Skal situationen bedres, må man derfor opfordre til øget jagtlig indsats i august-september, således at man ikke går ind i vinteren med større bestand end nødvendigt af hensyn til næste års formering.

De praktiske problemer med et sådant arrangement er store og rummer en række ulemper. Først på sæsonen er kalvene små, det er varmt i vejret og dermed vanskeligt at få kødet ud i god tilstand, bukkene er ikke så gode som senere, og det er frem for alt i mange områder langt vanskeligere at komme ind til de områder, hvor dyrene er, end om vinteren. Slædejagten i februar-marts giver lette transportforhold, og dyrene er i vid

udstrækning vandret ud til de mere kystnære områder, hvor de kan nås. Men alle fordele til trods, rører det ikke ved det helt grundlæggende princip, at dyrene så sent på vinteren allerede har været så længe i området, at plantevæksten ikke har fået nogen chance. Det vil derfor være påkrævet at stoppe vinterjagten og i stedet alene udnytte bestanden i efterårsmånederne. Og gøres det ikke, vil det stoppe sig selv. Udbyttet vil hurtigt blive så lille, at der ikke længere vil være et rimeligt forhold mellem omkostningerne ved at holde hundespand og det jagtudbytte, der kan opnås. Kun ved gennem en årrække at holde bestanden på de nævnte 5–10.000 dyr, kan der skabes forhold, der giver mulighed for inden for en rimelig tid at genopbygge først fødegrundlaget og derefter bestanden.

Er områderne atter i orden, må det skønnes, at der nogenlunde konstant vil kunne skabes livsbetingelser for en bestand på 25–35.000 dyr. En sådan bestand vil kunne give et betragteligt årligt udbytte.

Men også til den tid vil det være nødvendigt at følge bestandens udvikling gennem flytællinger. Får bestanden, efter at fødegrundlaget er genskabt, lov til at vokse som i 1960'erne, vil det hele igen være ødelagt. Den store bestand omkring 1970 var herlige dage, men det er prisen for de dengang mange dyr, der nu må betales. Man må i den forbindelse gøre sig helt klart, at kan der bebrejdes jægerne og fangerne noget, så er det, at det varede for længe at opbygge jagtlige traditioner, der kunne holde bestanden i ave. Jagttrykket har simpelthen været for lille i hele opgangsperioden.

Området mellem Godthåbsfjorden og Sukkertoppen Isblink

I Godthåbsfjordområdet blev bestanden ved flytællingerne i foråret 1978 opgjort til ca. 4.000 dyr. Dette antal er langt mindre end de fleste forestiller sig. Ikke mindst da der under det samme efterårs jagter er opnået særdeles gode udbytter. Men man må i den forbindelse være opmærksom på, at der her netop er en koncentration af dyrene i de områder, hvor jagten foregår (fig. 2). Store dele af området mellem Sukkertoppen Isblink og Godthåbsfjorden er meget tyndt besatte med rensdyr, men omvendt bevirker den stærke koncentration af dyrene i forholdsvis begrænsede områder, at man let får indtryk af, at bestanden er større, end den i virkeligheden er.

Men også her bør man være opmærksom på, at bestanden fremdeles, det lave antal til trods, er rigelig stor set i forhold til ernæringsgrundlaget. Det må derfor hilses med glæde, at jagtudbyttet har været så rigt som tilfældet er, og det vil utvivlsomt være nødvendigt at opretholde dette betydelige jagttryk for at få bestanden bragt ned på et antal, så der også her kan blive overensstemmelse mellem fødeproduktion og bestandstørrelse.

Situationen i dette område synes væsentlig bedre end i områderne nord for Sukkertoppen Isblink, men man må her være opmærksom på, at der ikke er helt parallelt tidsforløb mellem de enkelte områder. Den tilstand, vi i øjeblikket finder i Godthåbsfjordområdet, svarer på mange måder til tilstanden i Holsteinsborgområdet for blot nogle få år siden.

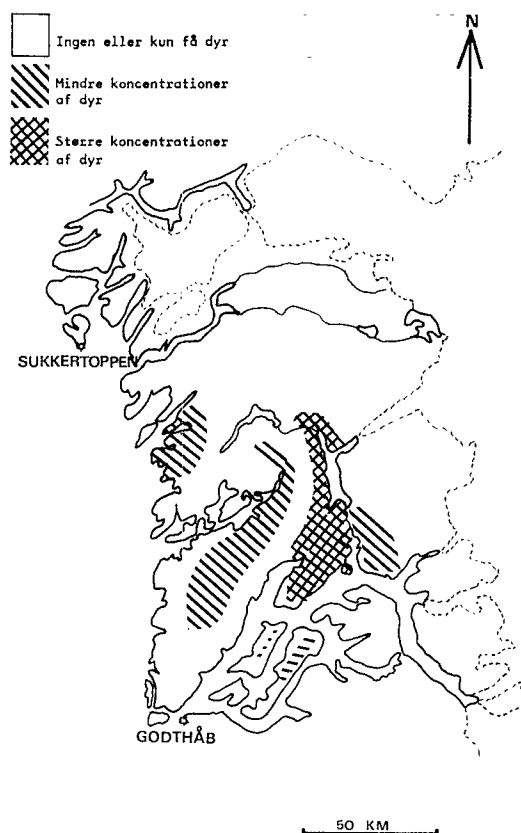

Fig. 2. Optæling af rendyr i Godthåbsfjordområdet, foråret 1978.

Men chancen for, at det ikke skal gå helt så glat som længere mod nord er absolut tilstede. Der hersker ingen tvivl om, at dyrene har slidt stærkt på biotopen, men med det jagttryk, der i øjeblikket hersker, er der grund til en vis optimisme.

Bestandsregulerende mekanismer

Bestande af næsten enhver hjorteart kan holdes antalsmæssigt nede, men skal dette ske udelukkende på grundlag af jagt – naturlige rovdyrbestande forekommer i vid udstrækning ikke længere – kan det ofte kræve en meget stor indsats fra jægerens side. Selv om der gennem tider-

ne har forekommet mange eksempler på at hjortebestande er udryddet eller bragt ned til et minimum som følge af hårdhændet efterstræbelse, forekommer overbefolkningsproblemer i hjortevildtbestande lige så ofte, enten som et resultat af, at arten lever i tyndt befolkede og vanskeligt tilgængelige områder, eller som følge af overbeskyttelse.

Men desforuden gør store forskelle sig gældende med baggrund i forskellige hjortearters levevis. Rådyr og rendyr er i den forbindelse interessante arter at sammenligne.

Rådyr har i udpræget grad socialt betingede indbyggede mekanismer, der modvirker overbefolkning. Det enkelte individ kræver en vis plads. Bukkene er i udpræget grad territoriehævdende og tolererer ikke handyr, der udviser territoriehævdende adfærd indenfor dens domæne. Dette bevirker, at et eventuelt overskud af handyr vil blive tvunget til at udvandre. Og tilsvarende sker for råernes vedkommende. Når råen skal sætte et lam, vil hun ikke længere have andre dyr tæt ind på livet, og der lægges herigennem pres på andre dyr, der således tvinges ud. Det er specielt de unge dyr, der på denne måde presses ud. Kun i den udstrækning de ældre, etablerede dyr dør, får de unge mulighed for selv at etablere sig. Bliver der for mange dyr i et område, vil aggressionerne dyrene imellem stige, således at flere bliver presset ud som overskudsdyr. Bestanden formår på den måde til stadighed at afpasse sig antalsmæssigt i forhold til de betingelser, levestedet giver.

Også selv om muligheden for at slippe af med et overskud gennem udvandring

Indlandet i Holsteinsborg kommune.

Fot.: Morten Meldgaard, 1978.

ikke ertilstede, f.eks. som følge af manglende jagt over store områder, vil bestanden fremdeles bestå af en etableret del, der klarer sig relativt godt, og en overskudsbestand, der er langt mere udsat. Men for rensdyr er forholdene ganske anderledes. Aggression med bestandsregulering til følge er meget lidt udtalt blandt disse dyr. Brunstkampe blandt bukke forekommer, men er forholdene gode, vil arten opbygge mægtige flokke. Så længe føden slår til, vil alle dyr være fede og velnærede, bukkene vil have store og flotte gevirer, og de vil formere sig på livet løs. Men den dag føden er opædt vil det ramme hele bestanden næsten lige

hårdt. Dyrene vil blive mindre, og de der kommer levende gennem vinteren vil være magre og elendige. Rensdyret synes således som art at klare overbefolkningsproblemer med et sammenbrud af bestanden. Måske kan dette biologisk set være en lige så god måde at klare overbefolkningsproblemer på, men det medfører under alle omstændigheder voldsomme svingninger både antals- og størrelsesmæssigt. Set i forhold til menneskelige interesser synes rensdyret endnu mere udpræget end andre hjortearter at være en art, hvor en rimelig jagt er en absolut betingelse for rimelige tilstande i bestanden.